

POLA DVANAEST UVEČE A DIJALOG NE PRESTAJE

Ne nameravam da dajem računa sebi o sebi, ali sam prinuđen da nastavljam legendarnost ovih sastavljanja.

Djordje Jovanović (1932)

U. — Nije nam ni prvi ni poslednji put da glasno govorimo, slažemo se i ne slažemo oko naše literarne situacije. Ili čaršije. Ili ako baš hoće da budem precizniji, na liniji tvoje govorljivosti preciznosti — književne čaršije i književne politike. Medjutim, čini mi se da ćemo opet doći u istu orbitu, na isti podijum na kome je lako i komotno biti hvalisavi negator i Zmajovin klinac sa lažnom belom bradom...

Z. — Neka bude i tako. Za početak. Dovoljno je i detetu, balavcu, odličnom djaku ili silom vaspitanom strahodjaku da otvori nedeljne kulturne čepence, baštice, postlasičarice i arhivarnice „Borbe“ i „Politike“ pa da mu izraste komedijska brada do pojasa... Pa nećemo valjda stidljivo ćutati i gutati tu nedeljnu alvu dok nam se ne izmaltretiraju digestivni traktusi, iako se nedeljne novine penzionerski lagano i opušteno čitaju posle ručka. Nećemo valjda iz licemerno provocranog straha da nam se ne zameri kako smo za urlašili književne aktuelnosti i kako samo negiramo i seckamo žiletom — napustiti tu već godinama nefiltriranu a arogantno kvantitativnu književnu produkciju...

U. — Ti bi sve da rešiš „maksimalistički“. Da napraviš barometre i lakmuse, i da noževe, žilete, tomahavke staviš u ruke svim književnim kritičarima i interpretatorima... A procesi su složeni, tradicija pritiska, raniji tereni su neobični...

Z. — Pa o tome i jeste ili bi trebalo da bude reči! I reč i akcija. Samo, šta me, šta nas briga za ranije terene. Za ranije književne zablude, lapsuse, gluposti, zaraze, neslaganja. To ćemo da ostavimo asistentima i postdiplomcima. Djuri Gaveli i drugim piscima koji su dušu dali za parastose. Mi imamo strahovi u odgovornost za aktuelnu književnu bitku, za savremeni književni atomijum u koji se uvlače tušta i tma pismenih amatera i tušta i (t)ma nepismenih profesionalaca. Vreme je da se odbroje svačiji minuti, da se obeleže svačije vrednosti, da se registruju sledećini i nesledećini progressa. Mi imamo ili moramo da imamo tu odgovornost. Slaudnjavo i disparatno uživanje u relativnom književnom uspehu, kakafonijsko dočekivanje mladog ili ispraćanje sklerotičnog spisatelja, — samo je jedna rutinerska novinarska obaveza a nikako poimanje mutacionih skoka kova i lavovskih trzanja napred...

U. — Možda bih se složio sa tvojim rigoroznim savetima, ali pitam se, pitam te ko će moći da izvede takvu radikalnu, objektivnu i visoku kulturnu reviziju vrednosti... Ima toliko pisaca koji još stvaraju, koji još lutaju za svojom inspiracijom, koji akumuliraju...

Z. — Ima, dabome, dobrih i rdjavih akumulatora. Ponajviše onih koji su daleko od akumulatora, jer su najobičnije kante za polivanje trave!

U. — Bez pakosti! U literaturi se ne egzistira od svakodnevnog genijalnosti. Nekada su pauze grdnno potrebne. Eto, Dobrica Ćosić je markantan primer za harmonično napredovanje, ali sa vrlo sadržajnim pauzama...

Z. — Naravno, ali nisu sadržajne pauze nego je sadržajno delo koje na pauzu udara tačku... A kakve su mi, harmonični ili disharmonični, pauze Milana Bogdanovića koji „divovski“ „dominira“ u našoj književnoj kritici a koji već godinama nije prikazao, prihvatio, analizirao nijednu domaću knjigu? Ili, kako se u literarnim sferama mogu interpretirati pauze Eli Fincija koji je takodje bogodmani književni arbitar a koji svoja literarna uverenja, ogene, koncepcije šapuce

sebi u bradu ili telefonira nedeljom pre podne... Malo arogantno prebiram, ali tako je. To više nije ni aktivitet, ni savest književne kritike, to ni terminološki ni situaciono nikako ne odgovara... Ako se neko demobilisao, ako se bavi drugim poslovima neka to lepo prizna i neka se bez ikakvih sistema indiferentnosti ili čak sistema podvala, povremenog pojavljivanja, mudrovanja, diskutovanja i žiriranja, — povuče! Iz optacija vrednosti, iz saobraćaja tekućih elemenata literature. Abdikacije mogu biti poštene. Inače mogu biti izvedene silom ili sažaljenjem. A mi smo od sažaljenja ta kojde napravili sistem. Te nemoj da kritikuješ (knjigu, promašaj ili nedonesenost) ovoga jer je već poslenilo a zadužio nas je, te nemoj da ugrožavaš i nalaziš dlaku u jajetu onom jer je još mlad, te nemoj da činiš neslavni pesnika koji je objavio devet i deset knjiga jalovih stihova jer ipak ima kakvu takvu žicu, te nemoj da revidiraš simpatije i priznanja koja se odnose na Ćiru jer je pre rata napisao pregršt toplih socijalnih pe sama, te nemoj ozbiljno da shvaća ti luksuzno objavljenu poemu Spire jer je on simpatični kulturni radnik itd. Nemoj, nemoj, nemoj... nekimiruje Kvevoj... Kao da će nam tu ravnodušnost i barovitu tolerantnost neko oporosti, sutra.

U. — Mnogo si se zahuktao! Ali ne možeš uništiti tragove čak i kada su tanki ili su bili ostavljeni na kratkom snegu. Literarna kritika i istorija moraju da saraduju, da neprestano valoriziraju. I revaloriziraju. Najvažnije, i pored sve veće rezervisanosti u odnosu na učenu dobrotu gospodina Eliota i dalje verujem u njegovu tezu po kojoj književna dela dobijaju različite mo bilnosti, difrakcije i vrednosti sa pojavama novih generacija kritičara i interpretatora...

Z. — Naša literatura nije kom pleksna kao istorijski fenomen. I sa time se ne treba zavaravati! A ako naša književna istorija, vulgarizujuć i skidajuć sa šljakom i onaj tanani umetnički epiderm što su ga jedva jedvice imali naši realistički pripovedači, toliko godina gricka Glišićevu Glavu šećera onda je, po svim psihološkim i estetičkim zakonima vreme da nam se od takve šećer leme zgadi... Medjutim, to nije najgore, to je problem koji treba da reše naučne ustanove i katedre fakulteta birajući sposobnije i darovitije ljude za te poslove a ne rešavajući kadrovska pitanja linijom najmanjeg otpora i putem veštačkih konkursa... Ostaje pitanje odgovornosti onih koji svojim izborom i svojom afirmacijom treba da se bave vrednovanjem konkretnih literarnih pojava i rezultata a koji neprestano beže na opojni, apstraktni estetički Tahiti gde se putem lažnog televizijsko-knjiškog uključivanja sreću sa Gospodom de Stal, Hugom fon Hofmanstalom, Sent-Bevom, Blanšom, Sten dalom, i čitavim timovima vrlo zvutih imena a sve povodom i oko (i okolišno!) naše literature, našeg smilja i naših trica...

U. — To su različiti afiniteti, različiti ukusi, izbori. Kritika je takodje oblik stvaranja, takodje sebični teren za talente. Ne sebači li se da je naš zajednički prijatelj Foma Stern duhovito, u jednom doduše indisponiranom i kafanski blebetavom razgovoru o mestu, ulozi i smislu kritike, rekao da bi kritika, umetnička, mogla i morala da egzistira, ponosito i opsedantno, čak i kad ne bi bilo pasivnog ili aktivnog predmeta njenog, dakle, čak i kad ne bi bilo umetničkih rezultata koji bi ograničeno i u svojim sferama mogli da bude sisteme i estetički organizovane pobude kritike.

Z. — Složio sam se i onda i sada sa jednom divnom intelektualnom čežnjom koja se u takvoj hipotezi ukazuje kao uteha. Ali mi imamo da obavimo veliki,

nadničarski, rabadžijski i u isto vreme destilatovski i priljavi posao. Imamo obavezu, ako nam je to već izbor i oblik revolucione intelektualne i kulturne generacije, da raščistimo jedan natrpan i svaštarskim korovom zarasli teren, koji je žilavo prisutan i duralšan u svojim nul-tim orgjanjima i nametanjima. Teorijska objektivizacija kao demobilizirajuće taktike za trenutnu, aktuelnu književnu situaciju, samo mogu da nas uspore i zavaraju, da ubrzaju starost i da nas pomire sa svakojakim sklupčanim poluvrednostima ili relativnim, u nužnim penama i svilava vremena negovanim pa upuštenim ili prohujalim bobicama književnim i spisateljskim... Nedavno smrt melanholično zabeležili smrt Sime Pandurovića. Melanholično i građanski pomireno dostojanstveno. Ali smo se i raspričali, razgalamili kao da je umro u cvetu umetničke mladosti iako je poznato da je kao umetnik umro još pre trideset godina... Ponekad se ne snalazimo u isfinjenim vremenskim relacijama. Ne snalazimo, i nećemo, jer već izgrize vrednost pa čak i olupine dovodimo na ulice i stadione današnjice ne bismo li se pomoću njih suprotstaviti dijalektički neminovnoj i svežoj struji, estetski i hrabrosti mladosti koja svoja mitologisanja prisnije boluje no nametnutu mitologije starijih, arhaičnih i doktrinarni načelaisanih. Malakalostari, abdikacije, nedovoljnosti i individualni porazi mogu da bacaju u mreže melanholične bliske prijatelje, zablude kritičare i poslušne poletarčice, ali prava književna kritika, čak i kada pravi greške u pojedinačnim ocenama, ne može da prevede grube previde računa sa autoritetom i suštinskom realizacijom objektivne analize pa makar sve to bilo objavljivano u trিপuta većim naslovima degaziranih „Književnih novina“. Ne postoje taborčani kritičari, kako se to dobročnamerno primećuje ili zlonameru no naduva, nego postoje stvarne razlike u inteligenciji i hrabrosti inteligencije da se ruinirani duhovni sistemi uklone zbog horizonata privilegovanih za tu želju a još neomasovljenju književnu publiku i republiku. Postoje jake, žestoke razlike i njih ne treba kriti. Stepeni i nivoi su grdnno različiti, a sama literarna situacija natrpana krpama i krpicama počev od Dositeja do Draganca Nedeljkovića koji nam sa neprebrazljivim profesorskim mirom preporučivao zastarela salon ska shvatanja drugorazrednih francuskih esteta. Ali ako je Dragan dražajši kulturonobricirani besposleni pop što jariče krsti, ako je Zoran Mišić afirmator već afirmisanih, ako Dragan Jeremić fragmentarno fragmentizira već artikulisane estetičke činjenice, ako Zoran Gavrilović piše predgovore Šantićevim i Dučićevim pesmama ne razlikujući više šta je rekao blaženopćivši Škerlić a šta on sam, ako more stinjih i stvarno nezaluštenih mladi praznu slamu sa enciklopedskim nabranjenim imena i sa konfuznim uzdasima nad ambisovom problematike koja to u opšte nije, ako se...

U. — Pa ti si diskvalfikovao čitavo društvo „jednim jedinim udarcem floretu“. — Kako bi re kao Ivan Ivanji, doduše ponekad usmeno i duhovito. Ipak se ne može reći da ti ljudi nešto značajno i sadržajno nisu uradili... Z. — Uradili jesu, ali ne mnogo. I ne u centru bitke. Na futbalskoj utakmici ide se na prvu loptu a u književnoj kritici, koja je već spojena sa ovom futbalskom metaforom, ide se na devetu. Kod nas se loša knjiga pesama dočeka srazmerno blagonaklono sa ranijim „zlasluga“ autorom. Ili se jednostavno čuti. Kakva je to kritika, kakva je zajednička savest, kakva intelektualna mobilnost kada se, sistemom sitnog mitologisanja, knjiga Ćede Minderovića proglašava za doprinos, za pesnikov napredak i kada se ta i takva, u osnovi nedoprinosaća i neinspirisana, piskarajuć melanholično, zmajjovinski isfabrikovana, doduše ne u Kamenci nego na zvučnom translatlantskom brodu, srednje žalosna knjiga registruje na žirijskim listama kao glavni „kandidat“, — kakva je,

dakle, to savest i odgovornost kad se pred tim besposličarskim i antiestetičkim naduvavanjem čuti kao u samostanu, i kada se u globalnom utisku, zbog veštačkih carsijskih parola o objektivizmu, nalazi mesto i za takve proizvode... Literaturu neprestano vrednjaju, a netalenti se nalaze uvređeni ako im se kaže istina u oči. Da književna kritika, povlađivajući, može da pogreši to je garantovano još starom latinskom poslovicom. Ali da književna kritika može da se sakriva iza pirimate lepeze od raznih kulturnih dodataka, to nije garantovano nikakvom dijalektikom ni poslovicom, sem onih negativnih Vukovih. Kada bi svi živi i žilavi u ovim ili onim sferama, kazali svoju iskrenu i otvorenu reč za jedno konkretno književno delo, onda se ne bi događalo da ionako indolentna publika čita vrlo kontradiktorne ocene, bolje reći kakofoniju neinspirisanih i neodgovornih pera...

U. — Ne vidim da je naročito zadovoljstvo masovno gaziti prazne kutije šibica. Pa svakom iole inteligentijem čitaocu su jasne vrednosti, odnosno nevrednosti neke knjige... Kritika mora da ima i svoje više regione, svoje teoretske zadatke. Ne može ona baš svakodneвно da se žrtvuje ovom křižica i knjižuraka, pesmica i psmuljaka. Pored toga postoje raznovrsni oblici kritike: novinska, impresionistička, analitička itd.

Z. — Tačno je. Postoje mnogi oblici i vrste, i o njima se takodje ispravno i bajagi tanano raspravljaju poslednjih meseci. Ali postojati, trebalo bi da postoji, jedinstveno moralno uverenje, koje se vrlo osjetljivo uključe u idejne i estetičke bušone. Kritika kao elektricitet, kao svetlost — ne čini li ti se nužno ova malo bukvarska metafora. Ne moraju kritičari fizički da propadaju i da zbog licemernih traganja za objektivnošću, shvaćene kao filijala Crvenog krsta, danima troše svoje krasnopisne energije. I sa malo reči može se izreći ocena, a ako spisatelj manje ili više bude pogodjen, to nikako ne znači da je u njega pucao iz revolvera. Kukavna svest kritičara gora je i gnušnija od otrance, diletantske knjige. Ako se kritičar zaakademci i zažiriri (ne mogu da odolim a da na kažem: užiriri!) onda je stvar očevidno takodje u domenu morala, a ne psihanalize ili kadrovskih obaveza. (Na primer, kritičar koji si spade s nogu gledajući filmove iako mu opredeljenje, ni ime nije: filmski kritičar!) Kritičari koji mirišu na promlece ne trebaju živjeti, dinamičnoj književnosti! A kritičari kukavice ne samo da ne trebaju književnosti, nego ni društvu koje ponekad odvise mazi, toleriše i kroz rastojanje pristiju mirno priznaje njihovo prisustvo, tj. odsustvo na pravom i najodgovornijem frontu...

U. — Ovo na kraju ti dolazi kao neka rezolucija, ili kao zaključak nervnog sudije za prekršaje...

N. — Ne, dragi prijatelju. Nervozan možda i jesam, ali sam radije za okršaje nego li za prekršaje...

Književne laži su se grdnno namnožile, infamno se razgranale, i pošto nisu doživele ni površnu objektivizaciju i kritiku, pošto nisu doživele zaslužujuću sudbinu poništenih poštanjskih maraka, — emancipovale se do te mere da opstaju kao ugljive, kao konfeksijske krpe. Vetroptirna je, medjutim, najviše među mladima koji slede narcisoidne planove i koji ne žele da prokrišnu ni u jednoj situaciji, pa navlače mantiličice naivne zaštite. Uostalom, literatura je takva ra bota koja preokupira sezonski ili beskraino, do zadnjeg daha. I zato se ne zna, mada se može pretpostaviti i kasnije dovinitu do stava ko zaslužuje da mu se veruje, ko zaslužuje da bude favorizovan... Dosta smo se vozicali na sankama osrednjosti! Dosta smo bili ponižavani od glomaznih samoveljanja i mediokritičkih uzurpacija...

IZBOR

iz listova i časopisa

MICA POPOVIĆ: „... Kad je reč o apstrakciji, trebalo bi odveć kod nas, pre svega, da se razgraniče izvesni pojmovi koji vrlo lako i vrlo često stvaraju nesrećne zablude. To je — razlika, bitna i ogromna, između geometrijske i lirске apstrakcije. Obično se kaže apstraktna umetnost nije ništa novo, ona postoji već 50 godina! Posle ove rečenice bi moralo, da bi se sačuvala istina, reći i ovo: radi se o geometrijskoj apstrakciji. Činjenica je da su Maljevič, Mondrijan, Kupka i drugi, definisali izvesne osnovne pojmove još pre pola veka, ali je s druge strane činjenica i to da lirská apstrakcija nije nikakav prozuletak geometrijske apstrakcije, nego da je na neki način negacija — antiteza. Procvat lirské apstrakcije pada u vreme tek posle drugog svet-skog rata, i mi danas upravo prisustvujemo usponu jedne estetikе, a nikako ne njenoj silaznoj iniji. Razlika između lirské apstrakcije i geometrijske apstrakcije je bar toliko velika kao između baroka i impresionizma.

Kreativni akt podrazumeva pre svega izvesnu neizvesnost, izvestan reskri u sebi samom. Vremenska zaostalosť smlači kreativnu i od kreativnog akta načini estetski i estetizatorski akt. Zato, kad sam pisao, nedavno, o dobroj obaveštenosti umetnika i kritičara, ja sam vrlo određeno mislio da obaveštenost kritičara i umetnika nije samo neki puki, slučajni susret sa onim što se u svetu umetnosti u jednom trenutku radi, već — duboko i stvarno razumevanje i zajedničko doživljavanje toga procesa. Dobra obaveštenost nije pomoderstvo nego — stupanj! Iz prostog razloga što je obaveštenost jedan ogromni napor, rekao bih, kreativni napor...

Umetnička ličnost kad je jaka, kad je ličnost, ostavlja svespovni pečat na svemu čega se prihvati. Ali, po mom mišljenju, ona malo pre formulisana dobra obaveštenost je pre svega ovo: umetnik koji misli slične ili iste stvari kao i neki njegov pandan na savim drugom kraju sveta. Dozivanje umetnika pri formulisanoj novih estetikа je — rast umetnosti! Mislim da su vrlo progrešne pa čak i vrlo primitivne ove naše ovdajne podele na genijalne, osrednje i loše slikare. Ne radi se o tome i nikad se o tome nije radilo! Kubizam su, na primer, definisale desetine slikara, i među njima je, po nuždi stvari, bilo i velikih i malih, ali — kakvi su oni bili, to znamo mi koji živimo poslednji. Jer, to nakaradno razrztavanje po vrednosti je isključivo posao istorije umetnosti, nikako ne kritičara žive umetnosti!

Problem kritičara žive umetnosti je isti kao i problem živih umetnika. Nigde osim valjda kod nas, ne postoje „genijalni“ kritičari koji se postavljaju toliko iznad umetnika-stvaraoca i iznad svih problema i svih raspari, koji mogu, u isti mah, da shvate i apstraktno i figurativno u slikarstvu, sve u jednom i sve u drugom... Kritičar žive umetnosti, onako kako ga ja za mišljam, jeste čovek angažovan za jedno ili za drugo. Jer je upravo ta angažovanost znak dubokog razumevanja suštine stvari...

(„NIN“ broj 516, 27. XI. 1960.)

„POLJA“ uredjuju: Gojko JANJUŠEVIĆ, Tomislav KE-TIG, Pavle POPOVIĆ, Bogdanica POZANNOVIĆ, Dejan POZANNOVIĆ, Mleta RADOVANOVIĆ i Milan A. TABA-KOVIĆ. — Glavni i odgovorni urednik Dejan POZANNOVIĆ. — List izdaje NIP „Progres“, Novi Sad, Maksima Gorkog 201. — Tekući račun br. 151/111-514. — Redakcija „Polja“, Novi Sad, Maksima Gorkog 201. Tel. 33-60. — Rukopise treba slati okucane na pisaočju mašini. Neobjavljeni rukopisi se ne vraćaju. — godišnja pretpata 30 dinara. Pojedini broj 30 dinara. — Štampa „Forum“, Novi Sad. Vinjete: Janez SOLE.

Milosav MIRKOVIĆ

C 487/63
4071